

Självhushållets strängt reglerade produktion och den gamla bruksbefolkningens gemensamma livsföring i en patriarkalisk styrd »storfamilj» var grunden för den planmässighet och arkitektoniska helhet hos de gamla brukssamhällena, som nutiden ofta beundrar.

Industriens arbetarbostäder

Den svenska industrien är ju i allmänhet väl organiserad beträffande själva fabrikationen. Genom sinnrika förbättringar har arbetsproceduren i verkstaden bragts allt närmare fulländningen. Arbetskraften är sålunda under sin 8 timmars direkta medverkan i produktionsprocessen i allmänhet väl tillvaratagen. Arbetskraftens möjligheter att under de återstående

De avsidet belägna bruken bestodo icke blott av arbetsplats och bostäder. Samhällets plan var ofta uppbyggd på herrgården och kyrkan som slutpunkten i ett axelsystem, där även övriga byggnader av allmän karaktär, vårdshus, brukshandel, änkehus o. dyl., organiskt infogats.

16 timmarna »regenerera» sig för att kunna återupprepa sina arbetsinsatser ha hittills ägnats mindre uppmärksamhet från företagarens sida. Och detta ofta av principiella skäl. Den patriarkaliska tiden är slut. Sin fritid vill arbetaren förfoga över utan inblandning.

Det är heller icke meningen att här plädera för ett ingripande i de anställdas privatliv. Om emellertid industriarbetaren har svårt att på rimliga villkor erhålla de mest grundläggande ingredienserna i detta privatliv, blir det icke ett ensidigt arbetareintresse att åstadkomma en bättre ordning. Företagaren har uppenbarligen intresse av att medverka till att även de varor, som fordras för att upprätthålla arbetskraftens kvalitet frambringas på ett lika rationellt sätt som de

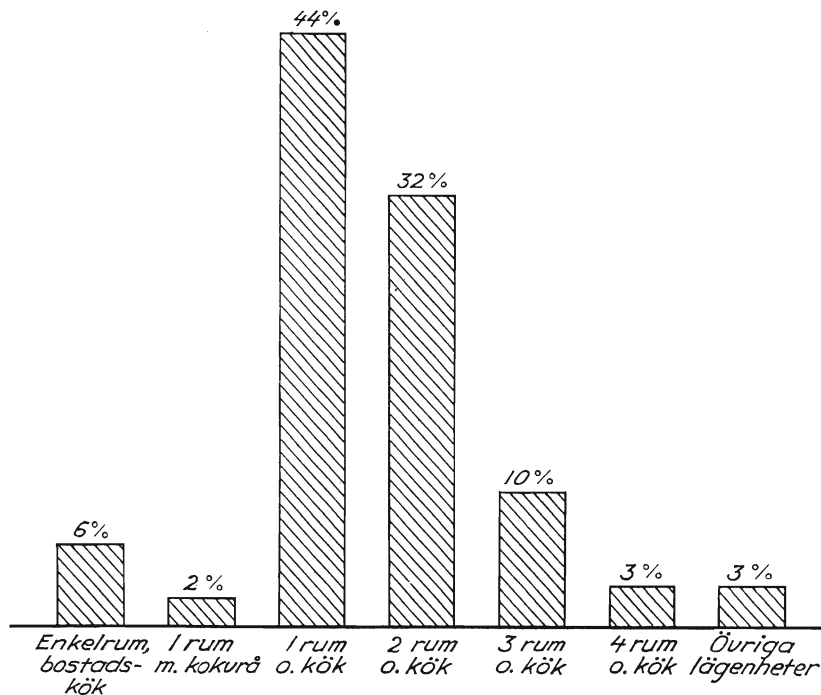

Fig. 11. Industriarbetarnas bostadsstandard.

Figuren visar den relativa förekomsten av olika lägenhetstyper enligt 1936 års partiella folkräkning. Drygt hälften av samtliga arbetare inom industri och hantverk ha en bostad om högst 1 rum och kök.

varor, han själv med arbetskraftens hjälp frambringar i sin fabrikation.

Framställningen av bostäder, alltså byggnadsverksamheten, har på långt när icke nått samma effektivitet som den industriella produktionen i allmänhet. Orsakerna härtill skola icke framdragas i detta sammanhang men väl må framhållas faran av att låta den spänning, som uppstått genom ojämnheten i produktiviteten mellan landets viktigaste näringsgrenar, bestå eller bliva större.

Den nuvarande genomsnittliga bostadsstandarden bland industriarbetare är låg. Tillgången på bostäder är knapp. Ett rum och kök är den typiska lägenhetsstorleken (fig. 11). Sär-

Procentuella antalet smålägenheter (om högst 2 rum och kök) som sakna:

a. Vatten o/el.
avloppsledning

b. Tambur
eller hall

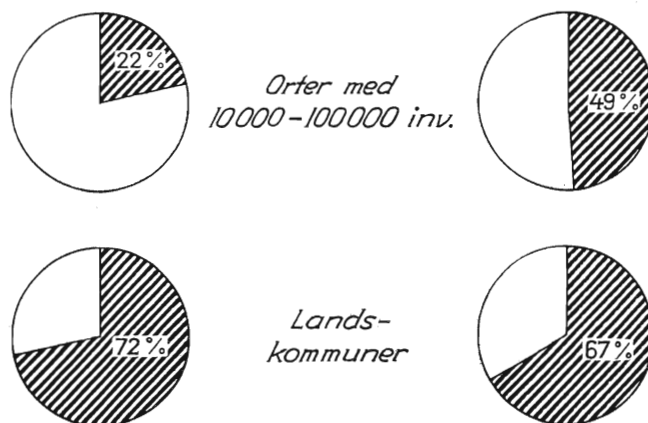

Fig. 12. Bostädernas utrustning.

Figuren exemplifierar hur bostädernas kvalitet sjunker från städerna till landsbygden. (Allmänna bostadsräkningen år 1933.)

skilt på landsbygden är även utrustningsstandarden bristfällig (fig. 12). Ingen lär nu förneka olämpligheten av ett rum och kök som familjebostad. Tyvärr har det ofta saknats både förståelse från företagens sida för bostadens betydelse för ett gott arbetsresultat och intresse bland arbetarna för att höja sin bostadsstandard. Nu synes emellertid intresset från båda sidor starkt ha ökat. Men att i nuvarande läge söka höja en tidigare allmänt godtaggen låg bostadsstandard och därvid vara hänvisad till byggnadskostnader, som i och för sig ligga högt över den nivå, som fanns när de gamla bostäderna byggdes, måste leda till en kraftig ökning av arbetarens bostadskostnader och därmed även av hans lönekrav. Medel måste finnas att undvika dessa följder.

En industriarbetares årsinkomst på i genomsnitt 3 500 kr (förkrignivå) medger på sin höjd en utgift av cirka 700 kr

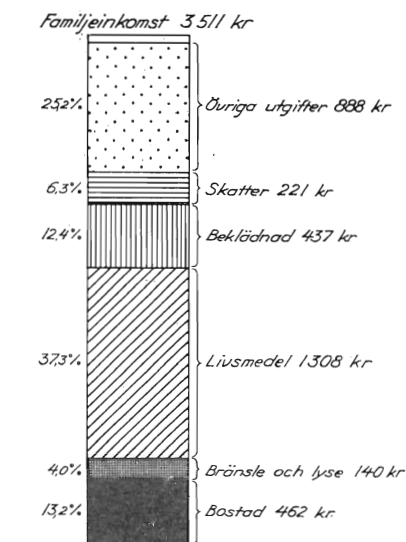

Fig. 13. Arbetarhushållets årsutgifter för olika ändamål.

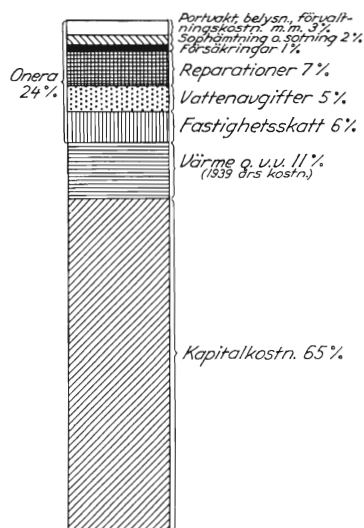

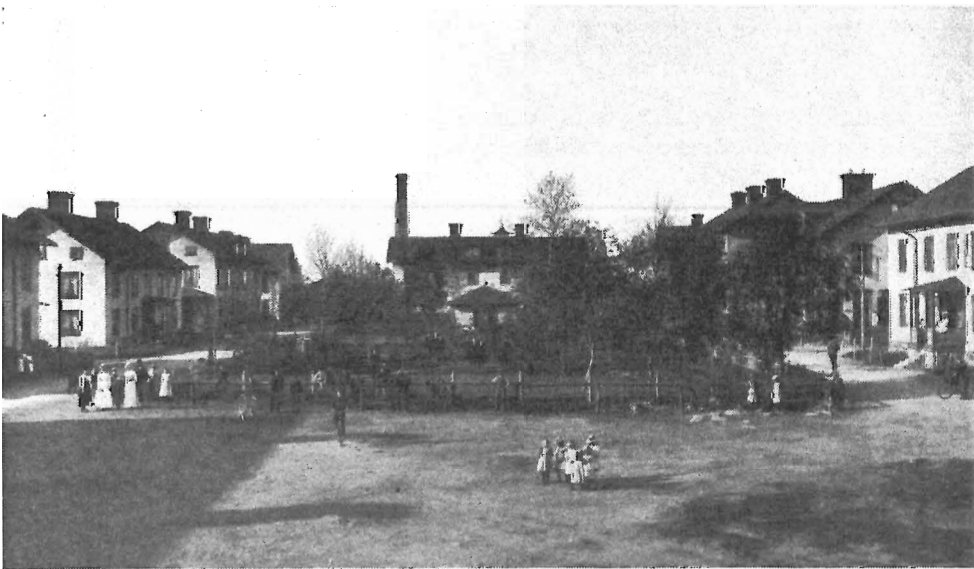
Fig. 14. Procentuell fördelning av driftskostnaderna för en lägenhet.

I fig. 13 hänföra sig siffrorna till ett s. k. normalhushåll om man, hustru och 2 å 3 barn och äro hämtade från socialstyrelsens undersökning år 1933 av levnadskostnader och hushållsvanor i städer och industriorter. I fig. 14 hänföra sig siffrorna till ett ordinärt 3-vånings hyreshus.

för bostad och bränsle. Förutsättningen för denna fördelning är dock en duktig husmor, som äger stor förmåga till sparsamhet med övriga hushållsutgifter. Med den låga bostadsstandard, som nu är allmän, torde emellertid år 1939 ha betalats endast omkring 500 kr per lägenhet inklusive värme; ofta ha hyrorna i företagens egna hus varit avtalsmässigt bundna till ännu lägre belopp. Byggnadskostnaden för en modern lägenhet om två rum och kök uppgår emellertid i 1939 års priser till mellan 12 000 och 15 000 kr. Den årliga kapitalkostnaden blir då cirka 800 kr, medan driftskostnaden i övrigt kan beräknas till cirka 400 kr, inklusive värme, tillsammans sålunda 1 200 kr per år. Skillnaden mellan den maximala betalningskraften hos en svensk industriarbetare med genomsnittlig inkomstnivå och kostnaderna för en tillfredsställande

Industrialismens behov av koncentrerad av produktionen förde även med sig ett koncentrationsbehov på bostadsområdet. Arbetarbaracken blev industriarbetarbostaden per preferens under decennierna kring sekelskiftet.

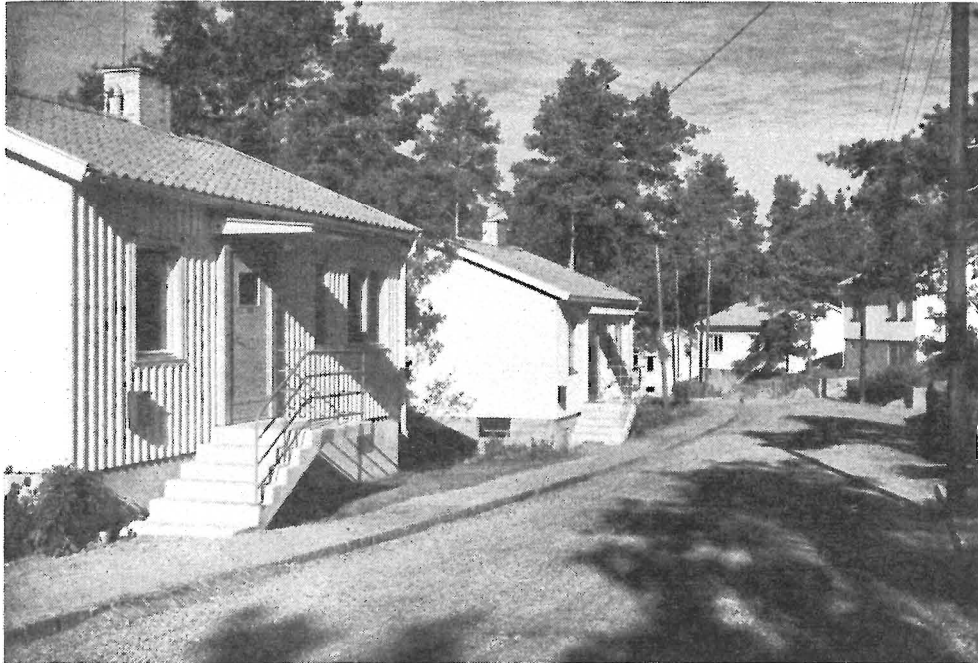
I orter med gammal bostadstradition ordnades även barackbebyggelsen på ett planmässigt sätt till gagn för trevnaden inom området.

I den moderna egnahemsbebyggelsen söker man uppnå både arkitektonisk helhet och omväxlande miljö genom att infoga de enhelliga hustyperna i den så mycket som möjligt orörda naturen.

bostad kan sålunda beräknas till lägst 500 kr med 1939 års förhållanden som utgångspunkt.

Denna skillnad måste bortarbetas genom att pressa samtliga i bostadskostnaden ingående poster: dels och framför allt produktionskostnaderna, dels driftskostnaderna. Produktionskostnaderna äro sammansatta av ett otal kostnadsposter för sinsemellan mer eller mindre sammanhängande delar av byggnadsarbetet och därmed förenad administration: gatuarbeten, grovarbeten, betongarbeten, snickeriarbeten, rörarbeten, elarbeten, arvoden, räntekostnader o. s. v. För varje sådan post måste en ingående undersökning göras om möjligheterna att förenkla och förbilliga produktionen. Det gäller emellertid att i detta arbete ej tappa helheten ur sikte och att se till att

Former och anordningar för ett mera utvecklat gemensamhetsliv saknas i allmänhet i egnahemsområdena, varför dessa icke äro att betrakta som samhällen i de gamla brukens mening.

det man vinner på ett håll ej går förlorat på ett annat. Det torde bl. a. vara svårigheterna att på en gång behärska alla de i byggnadsproduktionen ingående posterna som gör forskning och rationalisering på detta område så krävande. Även driftskostnaderna äro på samma vis sammansatta av en mängd olika poster, där kapitalkostnaderna (räntor och amorteringar), uppvärmningskostnader och reparationer äro de största, vilka det alltså i första hand lönar sig att angripa för att ernå besparingar. Att särskilt värmekostnadernas betydelse länge förbisetts ha de senaste årens kalla vintrar i förening med bränsleknappheten verksamt påvisat för oss. Även reparationskostnaderna synas i många fall onödigt dryga genom överdriven flyttningsfrekvens hos de boende eller vårdslöst

begagnande av lägenheterna, vilka omständigheter böra kunna påverkas genom lämplig förändring av lägenheternas upplåtelseform.

Det är alltså ett brett upplagt rationaliseringsarbete, som förestår på detta område. Det angripes f. n. från flera olika håll. Bland de viktigare åtgärderna märkas standardisering av dörrar, fönster, beslag, skåpinredning m. m., som bedrivs av kommittén för byggstandardisering under Sveriges standardiseringskommission; metodiska studier av arbetsmetoder och konstruktionsdetaljer vid huvudsakligen större husbyggen, som skola startas av Statens kommitté för byggnadsforskning, vilken dessutom skall verka samlande och understödjande för all forskning på byggnadsområdet; samt slutligen metodiska undersökningar över de olika hemsysslornas och hemfunktionernas verkliga platsbehov och därpå grundade utredningar om rumsstorlekar och rumsformer, som med statsunderstöd bedrivs av Sveriges Arkitekters Riksförbunds och Svenska Slöjdföreningens bostadsutredning. Det är emellertid av vikt att dessa och andra forskningsarbeten på byggnadsområdet bedrivs under ett förtroendefullt samarbete, så att helheten och målet — billiga bostäder — ej tappas ur sikte. Ett sålunda bedrivet arbete måste bli framgångsrikt och man kan förutspå, att resultaten komma att bli revolutionerande för konstruktioner och produktionsmetoder inom husbyggnadsfacket. Den utredning rörande industriarbetarnas bostäder, som pågår inom Industriens Utredningsinstitut, syftar icke till att lösa några forskningsuppgifter. Dess uppgift är huvudsakligen att ge en rikare belysning av bostadsfrågans läge särskilt vid de mindre industriorterna, samt uppdra vissa riktlinjer för den önskvärda framtida bostadspolitik. Kan utredningen dessutom påvisa vissa angelägna forskningsuppgifter och stimulera till att dessa bli angripna, är dess syfte nått.

Jöran Curman.